

ANADOLU'DA NEVRUZ KUTLAMALARI

Ramazan KARAMAN *

Özet

Anadolu'da Nevruz Kutlamaları

Türk Dünyası'nın birlik ve beraberliğinde etkili olan Nevruz, Milli Kültür' ün temel unsurlarından birisidir. Nevruz, Türkiye'de ve diğer Türk Toplulukları'nda bütün Türkler' in bayramı olarak kutlanmaktadır. Bunun sonucu olarak, Orta Asya'dan Kazak, Kırgız, Türkmen, Özbek, Tatar bütün Türk topluluklarından, Anadolu Türkleri, Azerbaycan Türkleri ve Balkan Türkleri Nevruz geleneğini canlı olarak günümüze kadar yaşatmışlardır. Nevruz' un bir şenlik, bir bayram havası içinde kutlanmasıyla ilgili geleneğin şekli hakkında pek fazla bilgimiz yoktur. Bazı seyahat kitaplarıyla hatıra türü eserlerde görülebilen bilgiler, dünün bu en büyük bayramı hakkındaki bilgi eksikliğini giderebilecek durumda değildir. Bu sebeple bulunabilen küçük bilgilerin, bu bilgilere kaynaklık edecek olan belgelerin ve hatıraların iyi değerlendirilmesi gerekir.

Anahtar kelimeler: Türk Dünyası, Nevruz Kutlamaları, Millî Kültür, Anadolu Türkleri, Nevruz Geleneği.

Abstract

Nevruz Ceremonies in Anatolia

Nevruz, which is influential on the union and the united of Turkish world, is one of the fundamental elements of National Culture. Nevruz, has been celebrated in Turkey and in other countries by other Turkish Communities in Asia such as Kazak, Kırgız, Turkmen, Özbek, Tatar to Anatolian Turks, Azerbaijan Turks and Balkan Turks all have had the tradition of Nevruz live so far. We don't know a lot about the form of tradition concerning to celebration of Nevruz in Anatolia. Some information existing in some travel books and memorable in our knowledge about the greatest festival. For that reason, it is necessary to exploit each document and each memory which are able to be source of this information that can be found.

Key words: Turkish world, Nevruz Ceremonies, National Culture, Anatolian Turks, the tradition of Nevruz.

Giriş

Nevruz, İran dilinde “yenigün” anlamına gelir. İki kelimeden oluşmuş bir isimdir. Yeni yılın ilk günüdür. “Nev” (yeni) ve “ruz”(gün) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen bir isimdir. Bu durum, Farsça'nın bugünkü İngilizce gibi hâkim olduğu tarihi dönemde dilimize yerleşmiştir. Günümüzde Türklerin anayurdu Orta asya çevresindeki soydaşlarımızca yenikün, yenigün, yeni yıl, çilpazı (yılbaşı) olarak kullanılmaya devam etmektedir. Türkler arasında Nevruz kutlama geleneği her asırda coşkulu bir

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

şekilde yaşatıla gelmiş olup Hunlardan itibaren her Türk topluluğunda zengin bir tarihi görünüm oluşturmuştur.

Türk tarihinde Nevruz kutlamalarına genel hatlarıyla bakarsak ilk olarak Hunlarda Nevruz kutlamaları dikkatimizi çekecektir. Biz Çin kaynaklarından Hunlar'ın daha Milattan yüzlerce yıl önce, 21 Mart tarihinde hazır yemeklerle kıra çıktıklarını, bahar şenlikleri yaptıklarını görüyoruz. Bu bahar şenliklerinde bir kısmını bugünkü Nevruz kutlamalarında gördüğümüz bir takım adetler ve geleneklerin yaşadıklarını biliyoruz. Aynı geleneklerin Hunlardan sonra Uygurlarda da varlığına şahit oluyoruz. Yine Selçuklu Devletinin hükümdarlarının da, saraylarında, Nevruz Bayramı diye bir eğlence, şenlik günü kutladıklarını idrak ettiklerini, özel yemekler pişirildiğini, özel hediyeler alınıp verildiğini ve diğer birtakım geleneklerin yaşatıldığını biliyorsak da bu konuda kaynaklarda ayrıntıya dair çok bilgi yoktur. Selçuklular'ın kaynağı da tabiatıyla Hunlarda olduğuna göre ve Uygurlarda da oradan beri devam edip geldiğine göre Selçuklular yoluyla öbür Türk devletlerinde de olması o kadar tabiidir.¹

Akkoyunlu Türkmenleri arasında da Nevruz geleneğinin kuvvetli bir şekilde yaşatıldığını biliyoruz. Bugünkü Türkiye'de de Nevruz geleneğinin en canlı bir şekilde muhafaza edildiği ve yaşatıldığı yer, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgemizle Azerbaycan ve Güney Kafkaslar Bölgesi Akkoyunlu toprakları idi.

Osmanlı Ailesini çıkarmış olan Kayı Boyuna mensup Karakeçililer'in 21 Mart tarihinde Ertuğrul Gazi'nin türbesi etrafında toplandıklarını ve burada bayram yaptıklarını; at yarışları, ciriter, güreşler -ki bugünkü Nevruz gelenekleri içerisinde bunlar da vardır-düzenlediklerini görüyoruz. Ona "Yörük bayramı" adını verirlerdi.²

Osmanlılarda Nevruz kutlamalarında "Nevruz Pişkesi" nin önem kazanması şöylece ifade edilebilir: Nevruz, Türk Devlet ve saray adetleri arasına girerek resmiyet kazanmış, bugün de başta hükümdarlar olmak üzere devlet ricaline armağanlar verilmesi ve alınması adet olmuştur. Bu armağanlara "Nevruziye Pişkesi" denilmiştir. Osmanlılardan önce de bu "pişkeş" âdetinin Türklerde yaygın olduğu görülmektedir.³

---

1 Reşat Genç, " Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz ", *Atayurttan Anayurda Tur Dnyas Dergisi*, yıl: 5, sayı: 12, ss. 2- 3.

2 Aynı makale, s. 4.

3 Mürsel Öztürk, " Nevruz", *Atayurttan Anayurda Tur Dnyas Dergisi*, sayı: 17, s. 9.

Nevruz macunu Nevruz kutlamalarının önemli bir kısmını teşkil eder. Sarayda hekimbaşı, misk, amber, türlü baharat ve kokulu otlar ilavesi ile yaptığı macunu, porselenden yapılmış kapaklı kaseler içinde padişaha akşamdan takdim eder ve kendisine hil'at giydirilirdi. Nevruziye macunu kadın efendilere, sultanlara ve önemli şahsiyetlere de verilir ve bu macundan yemenin kuvvet ve şifa verici bir tesiri olduğuna inanılırdı. Osmanlıların son zamanlarına kadar Nevruziye geleneğinin devam ettiği, saray eczanesinde yapılan Nevruziyelerin mevki sahiplerine gönderildiği, halkın da bu âdete uyararak, Nevruz'da hiç olmazsa tatlı yediği bilinmektedir. Günümüzde Manisa'da yapılan "mesir macunu" bu geleneğin devamıdır.⁴

Millî Mücadele Yılları Öncesi Ve Sonrasında Yeni Gün (Nevruz) Kutlamaları

19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti; Avrupa, Asya ve Afrika'daki topraklarını bir bir kaybedip 20'yi aşkın yeni devlet kurulurken, Osmanlı aydın ve devlet yöneticileri, Devletin kurucularının ve ayakta tutucu temel milletin Türkler olduğunu hatırladılar. II. Meşrutiyetten sonra Türkçülük akımı güçlendi. Edebiyatta Genç Kalemler akımı başladı. Dilde sadeleşmeye ağırlık verildi. İşte bu ortamda; İttihat ve Terakki Partisi, Nevruz'un devlet görevlilerinin katılımıyla resmi törenle "Ergenekon Bayramı" olarak kutlanmasını kararlaştırdı. Çünkü Türkler Ergenekon'dan bir Nevruz günü kurtulup tekrar dünyaya egemen olmuşlardı. Bu karar sonucu, önceleri halkın kutladığı Nevruz, resmî bir kimlik daha kazandı. Kamu yönetiminde de yer aldı. Osmanlı döneminde, Ergenekon Bayramı'nda öğrenciler, başlarında öğretmenleri oldukları halde kırlara yürüyüş düzenliyor, yanlarında getirdikleri yiyecekleri yiyorlardı. Mola yerinde jimnastik hareketleri yapılıyor, halk oyunları oynanıp türküler söyleniyordu. Kastamonu ve Konya kutlamaları basına da yansımıştı. Ergenekon-Nevruz Bayramı konusunda ilk araştırma yazısını da Genç Kalemler'den Ömer Seyfettin "Türklerin Millî Bayramı" başlığıyla yazmış (*) ve Tanin Gazetesi'nin 18 Mart 1330/1914 tarihli baskısında yayımlamıştı.⁵

Osmanlı Devleti'nde saray geleneği olarak büyük öneme sahip olan

4 Aynı makale, s. 9.

(*) bk.: Ömer Seyfettin, *Tur lu Uzerine Yaz lar*, Seyfettin Ömer, *Tur lu Uzerine Yaz lar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, ss. 97-106.

5 Abdulhaluk M. Çay, *Tur Ergenekon Bayram Nevruz*, 8. bs., Ankara 1999, ss. 285- 292.

Nevruz bayramı geniş halk kitleleri tarafından da benimsenmiş ve kutlanmıştır. 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanı sonrasında Nevruz geleneğinin, millî bir özellik kazandığı görülmektedir. Meşrutiyet sonrası gelişen fikir akımlarından Türkçülük düşüncesi, toplumda millî şuuru kuvvetlendirmek amacıyla bir takım sembolleri ön plana çıkarmaya çalışmış ve bu arada Nevruz kutlamaları menşeiini aldığı "Ergenekon" destanından hareketle "Ergenekon Günü" olarak kutlanmaya başlanmıştır. Hatta, 1914- 1915 yıllarında dönemin iktidar partisi olan İttihat ve Terakki, bu bayramı bütün ülkede devlet erkanının da katıldığı bir resmî tören haline getirmiştir. Bu yıllarda Kastamonu'da resmî düzeyde kutlanmıştır. Bu dönemde Kastamonu dışında da resmî kutlamalara örnekler verilebilir. Örneğin 1918 yılında Konya'da Alaaddin Tepesi'nde yapılan Nevruz törenlerini Türk Ocağı organize etmiş ve Kastamonu'daki gibi millî bir bayram olarak kutlanmış, bu kutlamalarda "Ergenekon bestesi" okunmuş ve günün önemine ait konuşmalar yapılmıştır.⁶

Kastamonu'da Birinci Dünya Savaşı yıllarında ülkenin içerisinde bulunduğu şartlar içerisinde kutlanan İttihat ve Terakki şubesinin desteklemesi ve Türk Gücü Derneği'nin organize etmesi ayrı bir anlam kazanır. Konu ile ilgili olarak Kastamonu'daki kutlamalar yalnız 1914 ve 1915 yıllarında mahalli basında yer almaktadır.⁷

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra yurdumuz I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri ve Yunanlılar tarafından işgal edildi. Halk, Kuvâ-yı Millîye'yi oluşturarak işgalcilere karşı direndi. Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde toplanan Erzurum ve Sivas Kongrelerinin ardından 23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM açıldı. Milletimiz, kendi geleceğine el koydu. Meclis'in oluşturduğu Millî Ordu ile işgal kuvvetlerine karşı Türk İstiklal Savaşı'nı başlattı.⁸

TBMM açıldıktan sonra ilk Nevruz-Ergenekon Bayramı, 21- 22 Mart 1921 tarihinde kutlandı. Bu sırada, 6-10 Ocak 1921 tarihinde I. İnönü Muharebesi'nde yenilen Yunan birlikleri, yenilginin intikamını almak amacıyla Bursa-Bilecik cephesinde büyük bir taarruza hazırlanıyorlardı. Her an taarruz başlayabilirdi. Nitekim, 23 Mart 1921'de Yunan birlikleri taarruza geçti.

---

6 Aynı eser, s. 285.

7 M. S. Yılmaz, "Kastamonu'da Ergenekon Bayramı/Nevruz", *Bilge Dergisi*, Yıl: 2004/Nevruz (Bahar), sayı: 40, s. 14.

8 Nail Tan, "Atatürk ve Nevruz", *Bilge Dergisi*, Yıl: 2004/Nevruz(Bahar), sayı: 40, s. 8.

İşte 1921 yılı Nevruz'u, Ergenekon Bayramı bu tedirgin, gergin ortam içinde yaşandı. Resmî devlet töreni ve resmî geçit yapılmadı. Gene de halk ve öğrenciler, kırlara açıldılar. Nevruz sofraları kuruldu. Ankara gazeteleri, bu kutlama olaylarının haberlerini verdi.

Kütahya Milletvekili Besim (Atalay) Bey, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 23 Mart 1921 tarihli baskısında (140. sayı) "Ergenekon-Nevruz" başlıklı bir makale yayımlayarak Nevruz'un anlamını halka açıklamaya çalıştı. Makalede; Türklerin bir Nevruz günü Ergenekon'dan kurtulup Çinliler'den öçlerini aldıkları, bu sebeple her yıl Nevruz'da bayram yapıp ateş yaktıklarını, demir dövüklerini yazdı. İçinde yaşanan bunalımlı günde, tarihten ders alarak, işgal kuvvetlerine karşı silahla direnenek ikinci bir Ergenekon yaşandığını belirtti.⁹

Devletimizin kurucusu yüce Atatürk, İstiklal savaşıyla Cumhuriyet'in ilk yıllarında 1926 yılına kadar Ergenekon Bayramı-Nevruz'un kutlanmasını teşvik etmiştir.¹⁰

Anadolu'da Nevruz kutlamaları, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadelenin yapıldığı olağanüstü şartlarda bile devam etti.1918 -1921 ve 1922 yıllarındaki Anadolu'da Nevruz kutlamalarına ilişkin bilgilerden bazıları aşağıda verilmiştir.¹¹

24 Mart 1918 tarihli Konya Türk Sözü Gazetesi :

"22 Mart Cuma Günü Konya Türklüğün pek eski bir gününü muhteşem bir ihtifal (merasim) ile yaşadı. Sabahleyin vasati saat 10:00'da halk bu milli büyük bayramı kutlamak üzere Alaeddin tepesine koşuyor. İnsan kitlesinden tepe adeta görünmüyordu. Saat 13:30 'a doğru erkan-ı vilayet, ümerayı askeriye (komutanlar), bilimum talebe ve talim heyeti ihtifal mahalline teşrif ettiler.Sultani (lise) ve Dar'ül-Muallimin (öğretmenler okulu) öğrencileri ile Şehit Muhtar Bey Okulu'nun kız ve erkek öğrencileri konuşmalar yapıp şiirler okudular. Konuşmalardan sonra Ergenekon bestesi pek ahenktar bir surette teğanni edildi. Sonra kalkan oyunları ve terbiyevi cimnastik icra edildi. Ayrıca öğleden sonra Türk Ocağı'nda konser ve müsamere (piyes) verilmiştir."

22 ve 23 Mart 1921 tarihli Hâkimiyet- i Milliye Gazetesi:

"Bugün Sultan Nevruz'a müsadiftir.(rastlar.) Öteden beri Nevruz'un tennezzüh (eğlence) ve sürur (mutluluk) günü olarak karşılanması adet olmuştur. Artık bahar faslına girmiş oluyoruz. Bu ilkbahar mevcut bulunmakta olan bütün kıtaat - 1 askeriye (askeri birlikler) hükümet meydanında içtima ederek saat zevali 12'de Büyük Millet Meclisi önünde bir geçit resmi icra eyleyeceklerdir."

9 Aynı makale, s .9.

10 Aynı makale, s. 11.

11 İbrahim İslâm, "Nevruz Bayramının Tarihi ve Kültürel Mahiyeti", *A ademi Ba ş Dergisi*, İstanbul 1997, Yıl: 1, sayı: 1 s. 56.

23 Mart 1921 Tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi:

“Dünkü gün daha öğleden evvel askerler hükümet meydanında toplanıyordu. Zabıt Namzetleri Talimğâhı, “Yaşasın sancağımız / O'na feda kanımız ” marşını söyleyerek geçtiler. Saat 12 olmuştu. Büyük Millet Meclisi'nin ön tarafları, karşısındaki bahçe, taş hanın önleri binlerce halkla dolmuştu. Büyük Millet Meclisi Reisi M. Kemal Paşa Hazretleri meclisin önündeki taraçada idiler. Meclisin önünde ve taraçalarda vekillerden bazı zevat ve mebuslar bulunuyordu. Mızıka kuvvetli ve muntazam havalar çalarak geçiyordu. (Sonra) Zabıt Namzet Talimğâhı, askerî birlikler ve mekteplerin, irfan ordusunun resmîgeçidi başladı. Bütün mektepler geçerken alkışlandılar.

Eğlenceler, Halat müsabakası, kemeçe ile Laz oyunu, ipteki elmayı eli bağlı yeme, Mustafa Kemal Paşa bu sırada teşrif ettiler. Askerler oyuna devam ettiler. Musikî, yumurta yarışı, hızlı soyunup - giyinme, 20 adet atlı tarafından av gösterisi, zeybek oyunu, çuval yarışı, güreş müsabakaları düzenlendi. Herkes bu neşeli geçen ilkbahar gününden memnun ve mesrur saat altıya doğru ayrıldı, dağıldı.”

21 Mart 1922 Tarihli Yeni Adana Gazetesi:

“Yarıncı Çarşamba Günü Sultan Nevruz'dur. İran'lı kardeşlerimizin milli bayramı olan bu güzel gün aynı zamanda Türklerin de halas(kurtuluş) bayramıdır. Türkler bugünün ismine "Ergenekon" derler. Bozkurt'un demirciye iz gösterip, demircinin dağı eriterek mahpus kalmış olan Türklerin dünya yüzüne yayıldığı bir kurtuluş günüdür. Bizim bugünü tes'îd etmemiz lâzımdır. Tarihî mucizemizden en mühimi olan böyle bir varlığı yaşatmak bir borçtur.”

Cumhuriyet Dönemi Anadolu'da Nevruz Kutlamaları

Nevruz Bayramı'nın kutlanmasına ilişkin yukarıdaki bilgiler değerlendirildiğinde; bu bayramın eski ve köklü bir gelenek olarak kutlandığı, kutlamalara askerî ve mülkî erkan ile okullar ve halkın iştirak ettiği 22 Mart'ın Bahar ve Ergenekon Bayramı olarak algılandığı, kutlamaların bir bayram coşkusu ve eğlence formu niteliği taşıdığı ortaya çıkmaktadır.

1926 yılında Miladi Takvimin kabulüyle Nevruz yılbaşı olmaktan çıkmıştır.¹² Ancak Nevruz' un Türk halkı arasında kutlamaları çok yaygındır. Halk arasında bugün bütün varlıkların Allah'a secde ettiği inancı yaygındır. Bu günde bir yıllık rızkın tayin edildiği düşüncesiyle evler boyanır, sofralar yiyeceklerle donanır, suçlar bağışlanır ve küsler barışırdı. Yine bugünde yörelere göre cirit oyunları, mahalli oyunlar, kılıç kalkan oyunları ve daha başka oyunlar sergilenir; genç kızlar ve erkekler niyet tutarlar, niyetleri çıkarsa gelecek Nevruz'da kurban kesmek üzere kurban adarlar.¹³

Ülkemizde yakın tarihimizde coşkuyla kutlandığı günleri hatıratlardan öğrenmekteyiz: Prof. Dr. Saim Sakaoğlu şöyle anlatıyor:

12 Öztürk, agm, s. 10.

13 Aynı makale, s. 10.

"Ben 1939 doğumluyum. Hatırlayabildiğim ilk milli bayramlar 1947- 48 yıllarına ait olanlardır. İşte o yıllarda (Konya'da) hemen evimizin önündeki caddede (Çaybaşı caddesi) akşam ile yatsı namazı arasındaki boşlukta başlayan, yatsı namazının bitiminden sonra da devam eden bu eğlence Nevruz' un o güne gelebilmiş şekliyle başka bir şey değildi Mahallenin gençleri (Fahrünnisa Mahallesi) âdeta bir gençlik bayramının bir iki saate sığdırılmış şeklini kutlamaya ve böylece eğlenmeye çalışırlardı.

O gece yolun ortasında kocaman bir ateş yakılırdı. Üzüm çubuklarının (ki biz "çubuk" derdik)damlardan aşağıya atılması, ateşin gittikçe büyümesine yol açardı. Ateşin her karıştırılması alevlerin daha da yükselmesini sağlardı.

İşte bu sırada ateşin bir yanında sıra olan gençler ve arkalarına takılan çocuklar ateşin üzerinden atlayıp karşı tarafa geçerlerdi. Böylece karşı tarafta yeni bir sıra meydana gelmiş olurdu ve atlama defalarca tekrar edilirdi. Küçük çocuklar veya atlayamayacağını anlayanlar o seferlik ateşin karşı tarafına geçerler ve oradaki sıralarını alırlardı.

O yıllarda motorlu aracın hiç geçmediği Çaybaşı caddesindeki bu eğlenceler ateşin azalması, mahalli söyleyişle "körsekleşmesi" ve gençlerin de yorulmasıyla sona erdirilirdi."¹⁴

Yine bir çocukluk hatıratında dünün Konya'sında Nevruz kutlamaları Prof. Dr. Mustafa KAFALI tarafından uzunca bir anlatımda şöyle belirtilir:

"Nevruz ile birlikte göçmen kuşlar dönmeye başlarlar. Bilhassa göçmen kuşların temsilcisi olarak görülen leylek, kartal cinsi olan çaylakların dönüşü çocuklar için başlı başına bir sevinç kaynağı olur. Çocukluk günlerinde çocuk topluluklarının hep birden koro halinde söyledikleri mani tarzındaki tekerlemeleri hatırlıyorum: Leylek için;

Leylek leylek havada

Yumurtası yuvada

Çocuklar gruplar halinde ev ev dolaşarak kendilerine ikram kabilinden verilen şeyleri alırlar. Bu bir bayram dolaşması şeklinde olur. İkram için her ev sahibi Nevruz'a önceden hazırlığını yapar. Bunlar; kuruyemişler, pestil, ceviz, fındık, fıstık ve bunlar arasında leblebili şeker eksik olmaz. Yine bu meyanda "bişi" (Yufka saç üzerinde pişirilir. Muska şeklinde katlanırken tereyağı ile yağlanır ve arasına bal konulur.) denilen hamur işi bol miktarda yapılır ve çocuklar vasıtasıyla bütün tanıdıklara dağıtılır. Hatta fukara evlerine bol miktarda sıcak sıcak gönderilir. Bişi dağıtılırken sıra ile dağıtmaya ve kimseyi unutmamaya özen gösterilir. Eğer arada küslük hali var ise atlamamaya dikkat edilir. Çünkü, barışmaya vesile olacaktır. Bişiyi alan küs barışmış olur. Ancak şunu da ilave etmek gerekir ki küsün bişiyi almaması da çok ayıp sayılır. O sırada evin hanımı da bişi yapmakta ise mukabilinde kendi yaptığından gönderir.

21 Mart akşamı her sokakta duvardan duvara gerilen ipler üzerine içlerinde mumlar yanan fenerler dizilirdi. Her sokağın mensubu büyükler belirli evlerde toplanırlardı. Çocuklar fenerlerinin başında beklerlerdi.10 -14 yaş arasındaki ağabeyler, ellerinde meşâle denilen sıkrıklarla, o devirde elektriğin de olmadığı düşünülerek, bu aydınlık şenliğin yöneticisi olurlardı. Akşamları dokuz ya da en geç onda uyuyan çocuklar o güne mahsus olmak üzere gece yarısına kadar eğlenmeye izinli sayılır-

14 Saim Sakaoğlu, "Konya' da 1918 Yılı Ergenekon Bayramı, Türk Kültüründe Nevruz", *Türk Kültüründe Nevruz, Uluslar arası Bilgi Gölü (Sempozyum) Bildirileri*, 20-22 Mart 1995, Ankara 1995, ss. 92-93.

lardı. Eğlence mumların ve meşâlelerin sönmesine kadar devam ederdi. Bazen komşu sokaklar arasında fener kapmaca baskınları bu eğlencelere renklilik katardı. Çocukların “ağabey” dedikleri biraz büyükleri ellerinde meşaleler ile sokak başlarında sıra ile nöbet tutarlardı. Bir manada küçüklerin fenerlerinin muhafızlıklarını yaparlardı. Bu fener şenlikleri münasebetiyle bütün şehrin gece boyunca aydınlığa boğulduğunu zannederdik.”¹⁵

Türk insanı Nevruz geleneği içinde her kesim ve her coğrafyada yer etmiştir. Vereceğimiz misallerde iki büyük tarikatta ve dergâhlarında usûl ve erkân dahilinde bu gelenek yaşatılmaktadır. Anadolu sahasında Nevruz'un Mevlevîlerde kutlandığını görüyoruz. Selam sözü ile başlayan “Yedi Ayet” ya da “Heft Selam” bir kağıda yazılır, üzerine süt dökülür, içilirdi. İçilmeden evvel:

“Ey gece ve gündüzün tedbircisi, ey gözleri ve gönülleri başka hale çeviren, ey kudret ve halleri değiştiren ! Halimizi en güzel hale çevir.” diye dua edilirdi.¹⁶

Alevî Bektaşîler, Nevruz' a büyük önem verirler. Onların inançlarına göre Hz. Peygamber'in; “Ben kimin mevlasıysam, Ali de O'nun mevlasıdır.” dediği veda haccı, Kur' an' ın Hz. Peygamber'e nazil olmaya başlayışı, Hz. Ali'nin doğuşu, Hz. Fatıma ile evlenişi ve hilafete oturuşu hep Nevruz Günü'ne denk gelir.”

Alevî - Bektaşîler, Nevruz'un sabahında en güzel elbiselerini giyerler. Maddi durumu yerinde olanlar kurbanlarını alır, dergâha veya yakınlarının yatırına giderler. Öğleye kadar kurbanlar kesilir. Kurban pişerken bayram eğlenceleri başlar. Öğlen yemeği yenildikten sonra dergâhta toplanarak Nevruz erkânına geçilir. Bu erkân dört aşamada gerçekleşir. Birinci bölümde zikir yapılır. Zikirde mürşit Kur' an- ı Kerim'den ayetler okuduktan sonra Hz. Muhammet başta olmak üzere Hz. Hatice - i Kübra'nın, Hz. Fâtımatü'z-Zehra'nın ve On İki imamın adları anılır, dualar, ehl-i imanın şehitlerine ve bu âlemden göçmüş olan bütün Müslüman kardeşlerin ruhlarına hediye edilir.

İkinci bölümde kutlama vardır. Burada da mürşit birtakım dualar okuduktan sonra Alevilerin Hz. Muhammed'in Hz. Ali'yi doğumundan hemen sonra kucağına alırken söylediğine inandıkları “Merhaba ya hayrû'l- veled, merhaba ya nurû'l- Hak, merhaba ya İhsan'-ü'l- Hüda, merhaba ya Aliyyü'l-

15 Mustafa Kafalı, “Türk Kültüründe Nevruz ve Takvim”, *Tur Kültüründe Nevruz, Uluslar Aras Bilgi Öleni (Sempozyum) Bildirileri*, ss. 27- 28.

16 Pakize Aytaç, “Nevruz Üzerine Bir Sohbet”, *Tur Kültüründe Nevruz, Uluslar Aras Bilgi Öleni (Sempozyum) Bildirileri*, s. 114.

Mürteza" selamından sonra üç salavat okur. Daha sonra yüksek sesle "Hz. Şah'ın doğumu ve mutlu günü cümlelerinize mübarek olsun. Cümlelerin ve cümle bendegân- ı Ehl-i Beyt' in sultan Nevruz'u kutlu olsun!" diyerek kutlamayı yapar. Canlar kutlamaya karşılık, "Allah, Allah, Elhamdülillah" diyerek cevap verirler. Eller yüze sürülür. Böylece kutlama sona erer. Nevruz erkanının üçüncü bölümünü mevlid ve süt dağıtım bölümü teşkil eder. Kutlamadan sonra Mürşid'in oturmasıyla bütün canlar otururlar. Mürşid ya da zâkirlerden biri:

*Varlı m olmasa ya Rab mevcut
Vücuda gelmez idi bunca me hud.*

Beytiyle başlayan münâcaatı okuduktan sonra:

*ah-ı Merdan i'r-i Yezdan Mürteza do du bugün
Pi vâ-ı evliya ve esfiya do du bugün
Fatıma bintü Eseddir ol Veli'nin annesi
Ha imi gülzârının nev goncesi, bir tanesi*

Mevlud-i İmam Ali'yi (kerremallahü vechehu) okur. Mevlit okunup, duası yapıldıktan sonra Mürşid'in emri ile sâki niyaz ederek yerinden kalkar. Temiz örtülerle kapatılmış bulunan süt kazanının başına geçer. Elindeki süt kabından doldurarak önce Mürşid'e ardından sıra ile tüm Cem erenlerine sunar. Süt içilirken On İki İmamla ilgili bir kaside okunur. Ardından semah yapılır. Semahtan sonra sofraya açılır. Yemekler yenildikten sonra erkânın bittiğini bildiren Nevruz'u kutlama Gülbang'ı okunarak tören sona erdirilir.¹⁷

Bu törende ilk Nevruziye'yi Mürşid okur. Ardından zâkir ve diğer Nevruziye bilen canlar sıra ile birer Nevruziye okurlar. Bu tören münasebetiyle Alevî - Bektaşî edebiyatında çok sayıda Nevruziye meydana gelmiştir.¹⁸ Pir Sultan Abdal'dan bir Nevruziye:

*Sultan Nevruz Günü cemdir erenler
Gönülleri ad oldu Ehl-i manın
Cemal - i Yari görüp do ru bilenler
Himmeti erince Nevruz Sultanın.*

17 Haydar Kaya, *Alevi-Be taşi Er an Evrad ve Edebiyat*, ss. 401- 402.

18 Mürsel Öztürk, agm., s. 12.

Cümle eşya bugün Nevruz aldılar

*A k ile didara kar ı yandılar
Erenler ceminde bade sundular
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.*

.....

*Pir Sultan'ın eydür erenler cemde
Akar çe müim ya ı her dem bu demde
Muhabbet ate i yanar sinemde
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın¹⁹*

Türk Geleneğinde Bayramlar ve Yenigün (Nevruz)

Bayram bir bütünleşme, sevgi ve dayanışma vesilesidir. Öyle ki bayram, halayların bir başka çekildiği gündür, insanların birbirlerini yüreklerine sarıldıkları gündür, zılgıtların hoş sadâ ile çekildiği gündür. Bu günde muhabbet yüreklerden taşar; ses olur, nefes olur, bedende hareket olur. Kırgınlık, husumet, acı ve gözyaşı elbiseleri bedenden çıkarılır, muhabbetin ateşine atılır. Pir Sultan Abdal bu hakikati şu mısralarla dile getirmektedir:

*Â ik olan canlar bu gün gelürler
Sultan Nevruz günü birlik olurlar
Hallâk-ı cihanda ziya olurlar
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.*

Bayramları genel olarak ferdî, dinî ve millî bayramlar olmak üzere üç ana kategoride toplayabiliriz. Ferdî bayramlar arasında çocuğun doğması, sünnet düğünü ve evlenme sayılabilir. Dinî bayramlar özünü dinden alan, cemiyetin tamamına mal olmuş bayramlardır. Bunların dışında, milletin hayatından, hayat felsefesinden, vicdanından doğmuş bayramlarla tabiatın değişmesinden kaynaklanan, cemiyete mal olmuş millî bayramlar vardır. Bu çerçevede Nevruz bu sonuncu sınıflandırmanın içerisine koyabileceğimiz bir bayramdır.

Nevruz, Türklerin hürriyet ve istiklâl aşkının bayramıdır. Asla esareti kabul etmemiş olan Türklere, Ergenekon'da demirden dağları eritmeye sevk eden güç budur. İşte 21 Marta tekabül eden, Ergenekon'dan çıkış günü cihân

---

19 Cahit Öztelli, *Pir Sultan Abdal*, İstanbul 1998, s. 297.

hâkimiyeti mefkûresinin tekrar hayata tatbik edilmesinin başlangıcını ifade etmektedir. Asla devletsiz yaşanmayacağına bir ifadesidir. Nevruz bayramının tabiatla birleşmesi, siyasî hürriyette olduğu gibi, sosyal hürriyete de gösterilen ihtimamdır. Tabiatın kara kışla faaliyet sahasını kısıtladığı Türk'ün, bu esareten kurtulmasının bir ifadesidir. Karacaoğlan'da şiirleştiği gibi, o gün gelince artık durmak mümkün değildir:

*Erisin da ların karı erisin
ni seli düz ovayı bürsün
Türkmen ili yaylasına yürsün
Ak kuzular melesin de gidelim.*

Bu hürriyeti sağlayan bir mevsim olan bahara Sultan denilmesinin sebebi burada açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla Nevruz "sultan"dır. Baharın bu şekilde sultanlığı edebiyatımızda sıklıkla işlenmiştir. Dolayısıyla Nevruz'un bir bayram olarak tarihte ve bugün bütün Türklük âlemince kutlanması, kutlamaların zengin bir muhtevaya sahip olmasını ve kültürel köprülerin sağlam tutulmasını sağlamıştır.²⁰

Dini ve milli bayramların yanı sıra milletimizin çok büyük önem verdiği bir diğer bayram türü de mevsimlik bayramlardır. Folklor araştırmacısı A. Esat Bozyiğit'e göre; mevsimlik bayramları şu başlıklar altında göstermek mümkündür:

- I. Özel Mevsimlik Bayramlar
- A- Çoban Bayramları
- a) Koç Katımı
- b) Saya(Davar Yüzü)
- c) Döl
- B- Ekinci, Meyveci, Bağcı Bayramları
- C- Göç Bayramları
- II. Genel Mevsimlik Bayramlar
- A-Bahar Bayramları
- a)Nevruz
- b)Çiğdem
- c)Betnem
- d)Hidrellez
- B-Yaz, Güz Dönümü
- C-Kış Yarısı, Yılbaşı

Törenlik yanları aynı olmakla beraber tabiat, hava, iklim ve çevre şartlarına göre bu bayramların kutlama zamanlarında değişiklikler olmaktadır.

20 Taner Tatar, "Türk Geleneğinde Nevruz Bayramı", (www.alewiten.com.) 17. 04. 2003.

Bunlardan yalnız Nevruz ve Hıdrellez bir takvim geleneğine bağlanmışlardır. Nevruz, 22 Martta yani eski Martın dokuzudur. (Bazı yerlerde 20- 21 Martta) Hıdrellez de 6 Mayıs'ta ya da Mayıs'ın ilk pazar günü kutlanır.²¹

Türkler arasında Nevruz kutlama geleneği her asırda coşkulu bir şekilde yaşatıla gelmiş olup yukarıda belirttiğimiz üzere Hunlar' da başlayıp her Türk topluluğunda zengin bir tarihi görünüm oluşturmuştur diyebiliriz.

Nevruz Bayramı'nın Anadolu'daki

Geleneksel Uygulamalarından Örnekler

Toros Silsilesi'nin Mersin Silifke bölgesinde "Yörük" köyleri ve obaları arasında Nevruz bayramı çeşitli adetleriyle kutlanmaktadır. Yörükler arasında Nevruz ile birlikte kışın bittiği ve bahar mevsiminin başladığı kabul edilir. Nevruz Bayramının kutlanmasıyla ilgili olarak bölgede iki ayrı gün tespiti vardır. Şehir halkı Nevruz Günü pazara rastlamazsa, Nevruz Haftasının pazarına kutlama törenlerini tehir ederler.

Silifke ve çevresinde Nevruz kutlamalarıyla ilgili olarak Mart Ayı'nın üçüncü pazarının halk tarafından tercih edildiği Nevzat Üç yıldız tarafından da doğrulanmaktadır.²² Ancak köylerde ve yaylalarda Nevruz, 22 Mart günü kutlanır. Şehir hayatının zorlanmasıyla gün değişikliği bugünkü şartlarda normal karşılanmalıdır. Burada köy ve yayla insanların Nevruz bayramını kutlamaları şöyledir:

Köy halkı 22 Mart sabahı grup grup yaya ve atlı olarak en yakın yaylanın yolunu tutarlar. Yörük obaları yaylalarda çoktan yerleşmişlerdir. Davar evlerinde kalanlar, Nevruz Törenleri sırasında köyden gelen akrabalarını, komşularını bir bakıma misafir ederler. Yayla insanları ev sahipliği görevini üstlenmişlerdir. Köyden gelen gruplar havaya silahla ateş ederek gelişlerini yayladakilere duyururlar. Davar evlerine yerleşen obanın başkanı da buna bir el silah atışı ile cevap verir. Daha sonra karşılıklı tek tek silah atışı ile cevap verirler. Köylerden gelen gruplar ile yayladakiler karşılaştıklarında tekrar birer el silah atılarak selamlaşırlar. Bu arada "Nevruzunuz kutlu, dölünüz hayırlı ve bereketli olsun!" şeklinde temennide bulunulur. Gelen misafirler çadırlara yerleşirler. Dinlenmeleri için bir müddet sohbet edilir. Bu arada sütler, ayranlar içilir. O yıl 20 kuzu veya oğlağı doğan sürü sahibi o gün için bir kurban keser. Bu adet her obada ve her çadırda aynı şekilde icra edilir. Kesilen kuzu ve oğlaklar meydana pişirilerek yenir. Sünni olan yörükler bu bayram törenine imamlarını da getirirler. İmamlar tören sırasında dua ederler. Halk da "âmin"

---

21 Ramazan Karaman, *Tur llerde Nevruz Coş usı*, İzder Yay., Mersin 2003, s. 5

22 Nevzat Üçyıldız, "Taşeli Yörük ve Tahtacıları'nda Gelenekler ve Görenekler", G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış mezuniyet tezi, Ankara, 1985, s.129; Abdulhaluk M. Çay, age, ss. 85-86.

diyerek imamların dualarına katılırlar, şükrederler. Bu arada gençler kendi aralarında eğlenirler. Davul, zurna, bağlama, kamyş, düdük ve kavallar eşliğinde şarkı ve türküler söylenir, oyunlar oynanır. Gençlerin bu eğlencelerine daha sonra yaşlı - genç, erkek - kadın bütün yörükler katılırlar. Akşam geç vakte kadar tam bir bayram yapılır. Akşam olunca köyden gelen gruplar yavaş yavaş yaylayı terk ederek köyelerine dönmeye başlarlar.²³

Prof. Abdulhaluk M. Çay'ın belirttiğine göre, Sultan Nevruz geleneği Anadolu'nun her tarafında görülmektedir. Bazı bölgelerde ise bugün "Mart Dokuzu" olarak bilinir. Özellikle Orta Anadolu şehirlerinde bu ad daha da yaygındır.

Amasya'da aileler olsun, gençler olsun kendi aralarında konuşup nereye gideceklerini ve ne yapacaklarını kararlaştırırlardı. Genellikle Kırklar Dağı, Pirlar Parkı, Kurtboğan ve Şirvanlılar Türbesi çevresi tercih edilirdi. 22 Mart sabah karanlığında halk en güzel elbiselerini giyerek erkenden yola koyulur ve gemici fenerleri ile Kırklar Dağı'na giderlerdi. Burada bulunan mezara dua edilir, isteyen niyet tutabilir. Aynı gün Pirlar Parkı, Şirvanlılar Türbesindeki ve Kurtboğandaki mezarlar da ziyaret edilip dua okunur. İsteyen birine veya hepsine gider. Ziyaretlerden sonra öğleyin yemek yenir. Yemeklerin götürülmesi kolay olsun diye genelde susuz olmasına dikkat edilir. En çok zeytinyağlı dolma, baklalı dolma, piyaz, Amasya çöreği, otlarla boyanmış renkli yumurtalar, haşlanmış patates gibi yiyecekler götürülür. Yemekten sonra yaşlılar aralarında dertleşerek semaverden çay içerken çocuklar da yaşlarına göre ip atlama, salıncak sallanma gibi oyunlar oynarlar.

Bugün ise, Mart Dokuzu Amasya'da çok büyük bir değişikliğe uğramış genellikle bir kır gezisine dönüşmüştür. Bu gezintilerde de Pirlar Parkı, Kırklar Dağı, Şirvanlılar Türbesi, Kurtboğan, Çakallar, Kale tercih edilen yerler arasındadır. Aynacılar Köyü'nde Mart Dokuzu töreninde 21 Martı 22 Marta bağlayan gece yapılmaktadır. Burada bazı gençler bir araya gelerek deve oyunu ile yiyecek toplarlar.²⁴

Amasya'nın yakınındaki Tokat'ta da Nevruz geleneği görülmektedir. Emin Ulu'nun tespiti ve kendi çocukluk hatıralarından Nevruz kutlamalarının çok eski bir maziye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu tespitlere göre Almus'a bağlı Çevreli köyünün güneyinde Nevruz Törenlerinin yapıldığı bir tepe vardır. Duatepe adındaki bu yer törenlerin icra edildiği bir tören mahallesi idi. Halk bir gün önceden Nevruz törenlerine hazırlanır, gerekli malzeme

23 Aynı eser, s. 71.

24 Aynı eser, s. 88.

(bulgur, yağ, yumurta) köyün çocukları

22- 23 Martta yaylaya çıktıkları, mezarları ziyaret ettikleri, ölülerin bu gün yiyip içtikleri gün olarak kabul ettikleri bildirilmektedir.

Azerbaycan göçmeni yurttaşlarımızın yoğun olduğu Iğdır ve Kars yöresinde Nevruz coşkuyla kutlanmaktadır. Yazılı kaynaklar bu yörelerde Nevruz'un algılanış ve kutlanmasının Azerbaycandan farklı olmadığını göstermektedir. Örneğin "kosa kosa" oyunu bu benzerliklerden biridir. Oyunun içeriğinde bazı farklılıklar da olsa vermek istediği mesaj ve hatta okunan maniler benzerdir. Bayramdan bir hafta önceki Salı ve Perşembe günleri kabir ziyaretleri yapılır. Nevruzda ateşler yakılır en az üç defa üstünden atlanır. Ateşten atlamakla bütün ağrı ve hastalıkların şifa bulacağı kabul edilir.

*A ırlı ım-u ırlu ım odlara
Baharda menle hoppanmayan yodlara
A ırlı ım od olsun
Yaddan yanan yad olsun...*

Iğdır merkezde Nevruz 21 Mart'tan bir önceki Salı günü kutlamaya başlanır. (Yörede bu güne "yedi levin" denilir, Azeriler ise, "Çerşembe" derler) Levin çerez anlamındadır. Bayram günü herkes gücü yettiği kadar yedi çeşit çerez alır, bayram ziyaretine gidilen eş dosta verilir. Buna "pay çıkmak" denir. Kırmızı renk versin diye soğan kabuğu ile yumurta kaynatılır ve tokuşturulur. Gece tanıdıkların evleri gizlice dinlenir. Tuttukları dileklere göre konuşmaları yorumlarlar. "Baca baca" adı verilen ateşler yakılır, üstünden atlanır. Gençler kese ya da mendil alarak "Kapı vurma" ya çıkarlar. Seçtikleri evin önüne mendil/kese bırakır ve kapıyı vurduktan sonra saklanırlar. Ev sahibi keseyi çerez, şeker ve meyve ile doldurur ve kapının önüne bırakır. O da saklanarak mendili kimin bıraktığını anlamaya çalışır. Nevruz bayramı Iğdır'da diğer bayramlardan daha fazla önemsenir. Iğdırlılar başka illerde kutlanmadığını duyduklarında nedenini anlamazlar ve yadırgarlar.

Elazığ yöresinde bugün yakın geçmişte "Mart Dokuzu", "Sultan Nevruz" olarak kırlara çıkararak, "sinsin" ve "güreş" gibi sporlar yapıldığı ve oyunlar oynandığı belirlenmiştir. Aynı şekilde Amasya da "Mart Dokuzu"nda belli yerlere (Kırlar dağı, Pirlar Parkı, Kurtboğan ve Şirvanlılar Türbesi) topluca gidildiği, türbe ziyaretlerinin yapıldığı, niyetlerin tutulduğu ve yemeklerin yenildiği bilinmektedir. Eğlencelerde maniler söylenmektedir. Manileri, şiiirleri aynı zamanda tarihsel birer belge olarak kabul edebiliriz:

*Amasya'nın samanı
Gelir da ların dumanı
Mart dokuzu bayramı
ç a am afiyet olsun
çmezsen u urlar olsun...*

Yakın zamanda Tokat /Almus yöresinde Çevreli köyünde "Dua tepe" de Nevruz törenlerinin yapıldığı aktarılmaktadır. Nevruzun Edirne'de Kırklareli'nde, Tire de, İzmir/Urla da ve daha birçok yerde "Sultan Nevruz" ya da "Mart Dokuz" olarak kutlandığına dair bilgiler vardır. Mersin bölgesinde Toroslar'da yaşayan gruplardan Konya Ereğli'sine göç etmiş olan "Horzum"ya da "Harzin" Yörükleri, 21 Mart'ı "Sultan Nevruz bayramı" olarak kutlamaktaydılar. Daha yakın zamana kadar (10- 12 yıl önce) Yörükler bu gün koyunlarını yaylaya çıkarırlardı. Hıdrellezde (6 Mayıs) ise kendileri yaylaya çıkarlardı. Nevruz günü, çocuklar dağlara gider ve "nevrüz çiçeği" toplarlardı. Bu çiçekler evlerde belli yerlere konurdu. Erkekler dağda ateş yakar eğlenirdi. Nevruzda ilk defa koyunlar yaylaya çıktığı için çobanlara hediyeler verilirdi. Ancak son yıllarda köyden kente göç olgusu, geçim sıkıntısı, Yörüklerin kent hayatına yönelmeleri Nevruz geleneklerini "mazide kalan hoş bir sadâ" haline getirdi.²⁹

Sonuç

Esasen halkımız Nevruza karşı çok duyarlıdır, saygılıdır. "Nevruz" adını karlar eridiği zaman ortaya çıkan çok zarif bir çiçeğe vermekle ve bunu türkülere dillendirmekle tabiat olayı Nevruz ile tabiatın güzel görünümlü çiçeğini bütünleştirmiştir. Bu da Anadolu'da halkımızın estetik duygusunun yüksekliğini gösterir.Âşık Veysel'e ait bir türkünün konumuzla ilgili bölümü şöyledir:

*Nevruz der ki, ben nazlıyım,
Sarp kayalarda gizliyim,
Mavi donlu, gök yüzlüyüm,
Benden âlâ çiçek var mı?*

Nevruz çiçeğinin bu zarif ve güzel görünümünden dolayı Anadolu da

29 Onarlı, 2004:<http://f27.parsimony.net/forum.htm>.

(*) Geniş bilgi için bk.: Ramazan Karaman, *Tur Devlet ve Toplulu lar nda Nevruz Kutlamalar*, Berikan Yay., Ankara, 2005.

kız çocuklarına Nevruz, Navruz adları konulmuştur. Yine Nevruz birçok köye, yaylaya isim olmuştur. (Örneğin Nevruz Köyü: Sivas/Yıldızeli/Direkli bucağı. Nevruzlu köyü.) Bütün bunlar Anadolu topraklarında binlerce yıldan beri Nevruzun bilindiğini, baharı, yaşama sevincini, bereketi temsil ettiğini ve halkın Nevruza sahip çıktığını (*)göstermektedir.

Kaynaklar

Aytaç, Pakize, "Nevruz Üzerine Bir Sohbet", *Türkiye Kültüründe Nevruz, Uluslararası Bilgi Sözlüğü*
(Sempozyumu) Bildirileri,